

Csorba Győző: A világ küszöbei

Csorba Győző új verseskönyve nem szokványos öszikéklíra. Hiányzik belőle a rezignált vereségtudat, a nosztalgikák megszépítő mámore, az érzelmi feloldódás kompromisszuma. Inkább szigorú számvetés, könyörtelen szembenézés önmagával és sorsával, az intellektus önkínzón éber működése. Az impresszionisztikus sejtelmességgel és homállyal szemben élettényekből józanul építkező. De a költői szemlélet e „pozitivizmusa” csupán kiindulópont a számára. Sohase reked meg a konkrétumok szintjén, a versbe beemelt köznap sziituációkból filozofikus magaslatokra jut. Súlyos, de nem nehézkes költészet. Súlyossá a gondolat tömörsége teszi, az eszme plazmaállapota, a nehézkességtől igényes formakultúrája óvja meg, a kifejezés változatossága.

Élmény- és tárgyköre a lét határhelyezeteit foglalja magában. A költő szüntelen elmúlás és maradandóság fauszi pillanatát éli, „a világ küszöbén”, ahonnan hátra is, előre is látni, egyszerre kívülállóként és belülvalóként. Szigetre szorul, művét a fragmentummá válás esélye fenyegeti, exodusa azonban mégse csupán száműzetés, hanem sűrített létezés is. Ha a lét beszűkült is, még lehet a pillanat „teljességgyönyörű”. Élete, úgy érzi, az időtől ostromlott vár, ám a veszélyeztetett életerő, a pusztulás sejtése megsokszorozza humánus energiáit. Világa csak látszólag statikus, mert az állapot, amelybe jutott, folyamatok keresztmetszete. Megéli sorsszerűség és akaraterő dilemmáit is. A „valóságos és lehető fészkek meghíusulása” láttán egyszerre szakad ki belőle a tiltakozás izgatott, és a belátás katartikus szava. Hol kegyelemért eseng, hol pedig daccal követeli az ünnepet. A „félíg-élet”, habár börtönként, szinte már babitsi alfa-omega sorshelyzetként nehezedik rá, emlékezet és képzelet által kitágítható. Az ember, a „különleges találmány” némi Picasso-ötlettel mikrokozmoszá sokszorozható. Alkotói kétségek is gyötrik: vajon értelmezhető-e egyáltalán a létezés, vagy magyarázata csupán önmagában van, az öntudatlan vegetáció burjánzásában? „Vér” és „tinta” — nem antagonizmus-e?

Csorba lírája telítve van feszültséggel, nyugvópontot nem lelő mozgással, természetes fejlemény tehát kötetének drámai alaprajza. A ciklusok ellen- és tükörképei egymásnak. A *Helyzetváltozásban* a lírai középpont a személyiség, amely elmúlás és ellenállás, öregség és önmegőrzés élményeiből és meditációiból párolja le az önnön helyzetét megfellebbező sorspanasz és sztoikus megnyugvász költői magatartását. A *Nélküllem is*: az Én trónfosztása, mint bukolikus líra, a természet örökkévalóságának apoteózisa. A „nélküllem is így lett volna” belátása, az önelvű individuum létjogosultságának megkérdőjelezése. A tanulság inkább katartikus, mint pesszimista: „Nem lesz semminek se hija, sorsom a Sors ha leírja.” Az *Érmekek* új költői dimenzióba jutunk, a portrévershez. Ady és Kormos, Janus Pannonius, Egri és Ferenczy sorsán (a nevek egyszerismind ízlés és tájékozódás égtájait is jelzik) emberi nagyság és tragikum változatait vizsgálja. A sorshelyzet ellentmondásait tárgyaló kötetnyitó ciklusra az útjelző példaéletek megidézésével, a természeti lírára az öröklét humánus lehetőségeivel utal vissza. A *Velük*: e heroikus szemlélethez képest újabb kontrapunkt. Az embert környező kisvilág, a család intimebb lírája, benne a *Visszaszámlálás* megrendítő, Szabó Lőrinc *Huszonhatodik éve* mellé helyez-

hető nagyversével, a „vér szerinti idegen” keserűségének és a „valóságból kipendülni” önfeledt játékának pólusaival. Egyaránt analógiája a meditatív és bukolikus versek csoportjának. *A másik rejtély* új kilátó a költői szerepntinen: a mitikus, az álarcos költeményeké. A fölvetett tárgy mögött csak halkan zenél resignáció és önrónia lírája, a vers előterében megváltás és megválthatatlanság látomásai sorjázanak. *A Halott lány hajfűrtje* az aprócska tárgy mágikus hatalmát hirdeti, a *Szapphótörédék* a testmítosz megtartó erejét. Az *Epigon-Hamlet* témája a feltámasztás misztériuma, a *Fölfedező* az aranyások szerencséből nővel erkölcsi szimbólumot. Am a *Fekete fűzet* — a sutba kényszerült királylány motívumával — már ellenmese, Babis *Fekete országának* parafrázisaként ható. A cikluscímadó vers pedig — „a halál mellé párnak álló” ember metaforájával — a lét Apokalipsziséét idézi. *A Szél ellen* is a világ megváltoztathatatlanságát beszéli, de más nyelven — a szatírákén. A morál jószándéka megfeneklik az élvezetvállás automatizmusán. A kötetzáró ciklus, *A túli nap felé* oly módon kontraszt, hogy az előzőek érzelmi és gondolati anyagának magasabb szintű összefoglalása, a szintézis igénybejelentése. Ráció és életösszön egyensúlya: „Szép sorsomat építi minden kéz, amely törvényszerűen fosztogat.” A szem „késés” akkor is, midőn „lehúzzák a redőnyt”. A költő előre gyászolja magát, de eljártssa „a folyamatos katarzisz játékait” is. A test e — főképp kórházi élményekből táplálkozó — költeményekben csoda is, szégyen is, de önmagában nem elegendő vigasz. „Dajka kell vagy kellene”, de erre a hit kevés, s a gyermekkorból föl nem támasztható. „Az árnyék nagyobb-e rajtam, a fény-e?” — kérdezi. Az ellentmondások összege mégse a kétségbeesés, hanem az eszmények által megvalósuló katarzisz. Természet és morál, ön- és valóság tudat megtartó szövődése, kapcsolódása.

A líra Csorba Győző számára személyesség és tárgyiasság pontos ötvözete. A verset „szíve vérével” írja, egyéniség és műalkotás teljesen egybevagó megfeleléssel, de önnön tudatát — akár egy világ fele fordított képernyőt — kívülről is képes figyelni. Vallomáosság és áttételesség, a kitérülködés visszatartatlan vágya és — ha nem is parnasszien, de távolságtartó — közvetettebb lírikusi magatartás egyaránt jellemzi. Költeményeit olvasva a benyomásunk: valami „archaikus” erő, modern érzékenységbe költözve. A szavak kohézióját a költő a tartalmatlan kapcsoló- és töltelékszóknak, az írásjelek kényelmes pihenőinek az elhagyásával növeli, azaz a feszültséget felfogatócsökkentéssel. Dikciója tömör, lényegre szorított, fölfokozottan expresszív erejű, akár egy monológ a klasszikus tragédiák ötödik felvonásából. Nincsenek kulcsszavai vagy kulcsversei, az eszme, az érzés egyenlően oszlik el a költemény kisebb és nagyobb egységeiben, minden űrt és hézagot kitöltvén, az egység érzetét erősítőn. Valóságos „küklópsz-tömbökből” építkezik; fogalmak, képek és körülhatárolásával, geometriai alakzatokra emlékeztető kemény anyagszerűséggel. Törvényt kereső alkotó: a verset megtisztítja a ráaggatott lírai díszektől (felesleges hasonlatoktól, kiabáló színektől, zsongító melódiáktól), megfosztja külsődleges ékességeitől, mintha csak a lényeg csontvázára csupasztaná. Költői nyelve a felsorolások és megnevezések tényanyagával súlyosbított, lávaszerűen kiomló és megszilárduló szép magyar nyelv. Verse szinte dantei módon zárt világ, problémák, gondolatok, érzelmek bevezettség. (E befejezettséget Tüskés Tibor találóan írja le körkörös szerkesztésként.) A forma feszességét mégis oldja a kifejezés könnyed változékonyasága. Ahány költemény, szinte annyiféle műfaji s ritmikai variáns — a prózaverstől a rimes jambusig, a szabadversektől a nehéz antik strófászerkezetekig, a négyosrostól a többdimenziójú kompozícióig. Főlényes technikával megvalósított, keresettség nélküli, póztalan és puritán természetesség.

Csorba magányban érlelődő, belülről fejlődő, problémagazdag lírája a Nyugat harmadik nemzedékeként ismert költőgeneráció kivételes teljesítménye. A megszenvedett művészség, a fegyelem alá vont kétely és nyugtalanság, a „latin világosság” stíluseszmenye szerint megformált mély és bonyolult gondolatiság, az önépítés magas erkölcsi igénye — költészetének maradandó értéke. (Magvető.)

GREZSA FERENC